

УДК 811.11(072)

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.1\(40\).137048](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.1(40).137048)

Березина Ю.О.

кандидат філологічних наук,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

«ДАВНЬОСАКСОНСЬКА МОЛИТВА ХРЕЩЕННЯ» ЯК ПРИКЛАД ДІАЛЕКТНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДАВНЬОВЕРХНЬОНИМЕЦЬКОГО ПЕРІОДУ

Стаття присвячена розглядові історичної писемної пам'ятки давньосаксонського діалекту давньовірхньонімецького періоду. Висвітлено загальні характерні риси даного діалекту, проаналізовано текст на лексичному та фонетико-фонологічному рівнях.

Ключові слова: німецька мова, давньовірхньонімецький період, давньосаксонський діалект, діахронія, лінгвосинергетика.

Березина Ю.А. «Древнесаксонская молитва при крещении» как пример диалектных особенностей древневерхненемецкого периода. *Статья посвящена рассмотрению исторического письменного памятника древнесаксонского диалекта древневерхненемецкого периода. Освещаются общие характерные черты данного диалекта, проанализирован текст на лексическом и фонетико-фонологическом уровне.*

Ключевые слова: немецкий язык, древневерхненемецкий период, древнесаксонский диалект, диахрония, лингвосинергетика.

Berezina I.O. The Old Saxon Baptismal Vow as an example of dialectal characteristics of the Old High German period. *The article outlines main aspects of study of the Old High German written monument in Old Saxon dialect. The paper highlights the problem from diachronic side and presents it taking into consideration the historical processes occurring at that time. On the one hand, there are many processes in German language nowadays, which cannot be researched without the investigation of the principles of work in the language in different periods of its developing. On the other hand, it is necessary to use the methods of modern sciences, such as linguosynergetic, to describe the topical questions to get the information more exhaustively. When studying the development of the phonetic system, it is also necessary to take into account its connection with other levels of language. Therefore, knowledge of language development is essential for understanding many processes at all levels. And the manifestation of these dialectal features in the ancient languages can be used in the teaching of modern German language.*

Key words: German language, Old High German period, Old Saxon dialect, diachrony, linguosynergetic.

Німецька мова, як відомо, утворилася на основі гермінонських, інгвеонських та іствеонських діалектів. На сьогоднішній день саме німецька мова має значне територіальне варіювання, що відрізняє її від інших європейських мов. Наявність принаймні двадцяти діалектних груп безперечно ускладнює, та іноді унеможлиблює, розуміння й спілкування жителів різних регіонів країни [3, 138-139].

Історія німецької мови вивчає процес поступового розвитку і самовдосконалення всіх компонентів німецької мови в їхньому взаємозв'язку.

Відомо, що мова є живим організмом, на який впливають геополітична ситуація, релігія, розвиток економіки і т.і., тож вона є гнучкою, спроможною поглинати та відображати абсолютно всі події навкруги [6]. Якщо розглядати мовні процеси в діяchronії, то з'являється можливість пояснити їх, надати їм статус та зробити прогноз на майбутнє, чого не можливо здійснити за допомогою синхронії. Також, на даному етапі розвитку сучасної науки відіграє важливу роль такий методологічний підхід як синергетика, що розглядає мову як складноорганізовану багаторівневу структуру, надає мові рухомості, динамічної лінійності, хаотичності, дозволяє вивчати як мову в цілому, так і окремі її явища, зокрема, у відповідності з іншими науками [5].

Метою даної статті є вивчення та аналіз двн. тексту, написаного на давньосаксонському діалекті. Це дає можливість виявити загальні та індивідуальні особливості, притаманні даному діалекту того часу, та дозволяє зробити висновки про взаємодію та взаємовплив внутрішніх процесів мови та зовнішніх факторів.

Об'єктом нашого дослідження є текст давньоверхньонімецького періоду кінця VIII ст. як приклад давньосаксонського діалекту. Як відомо, давні тексти збереглися в зовсім невеликій кількості, свідчення про ці писемні пам'ятки обмежені, тому вкрай важливим є їхнє вивчення та фіксування будь-якої інформації. На відміну від усної народної мови двн. періоду, яка не представляє жодних свідчень [2], писемна мова відображає належність того чи іншого тексту до конкретного діалекту. Є доцільним відмітити, що суттєвий поділ писемних пам'яток на діалекти зв'язаний безпосередньо з Другим пересувом приголосних (*Die Zweite Lautverschiebung*), північна межа якого проходить по лінії Дюссельдорф – Магдебург – Франкфурт-на-Одері. Вона називається також лінією Бенрата та є умовною межею між верхньонімецькою та нижньонімецькою областю.

У V-VI ст. англійці, юти та сакси переселились на Британські острови, але частина населення саксів лишилася на континенті. Давньосаксонський діалект як найдавніша форма нижньонімецької мови (*Niederdeutsch/Plattdeutsch*) сформувався на території північно-західного узбережжя Німеччини між Рейном та Ельбою, Північним морем та Гарцем.

До фонетичних особливостей давньосаксонського діалекту відноситься процес монофтонгізації. При цьому дифтонги *ai*, *au* перейшли до довгих голосних звуків *ē* та *ō* відповідно, в той час як у давньоверхньонімецькому вони змінилися на *ei*, *ou*, або в *ē*, *ō* в залежності від наступного приголосного (двн. *seil* – дс. *sâl*, двн. *stein* – дс. *stên*, двн. *roubon* – дс. *rôvon*). Тобто даний процес монофтонгізації у давньосаксонському діалекті був зворотнім до дифтонгізації у давньоверхньонімецькій мові.

Також слід зауважити, що лише у давньосаксонській мові зберігся *-j-* в позиції після приголосного [1, 131-132].

Цікаво, що в процесі дослідження характерних ознак давньосаксонського діалекту, в деяких лексичних одиницях нами була відмічена відсутність послаблення кінця слова та відповідно оглушення дзвінких вибухових приголосних *b*, *d*, *g* в ауслауті слова. Так як за своєю будовою цей діалект особливо близький до давньоанглійської, це явище можна пояснити взаємовпливом

обох близьких за походженням мов, напр.: двн. *gi-boſ* – дс. *gibod*, двн. *gi-muoſi* – дс. *gimōdi*, двн. *hundert* – дс. *hunderod*, двн. *wic* – дс. *wig*.

Найголовнішою ознакою давньосаксонського діалекту є саме відсутність Другого пересуву приголосних, і тому тут збереглися вибухові приголосні *p, t, k*, які в інших давньоверхньонімецьких діалектах зазнали переходу у фрикати та африкати (двн. *kamph* – дс. *kamp*, двн. *châsi* – дс. *kêsi*, двн. *gelph* – дс. *gelp*).

В ході дослідження ми порівняли приклади з давньофризьського (дф.) діалекту та давньосаксонського (дс.), а також із новонімецькою (нн.) мовою, які чітко відображають вплив Другого пересуву приголосних та його відсутність у даних мовах (табл.1).

Таблиця 1.

Прояв Другого пересуву приголосних

дф.	дс.	нн.
<i>tior</i>	<i>dior</i>	<i>Tier</i>
<i>tiof</i>	<i>diop</i>	<i>tief</i>
<i>pflegan</i>	<i>plegan</i>	<i>pflegen</i>
<i>sizzen</i>	<i>sittian</i>	<i>sitzen</i>

«Давньосаксонська молитва хрещення» відноситься до жанру релігійних текстів, та є найдавнішою письменною пам'яткою на давньосаксонській мові, що дійшла до нас з кінця VIII ст., у період правління Карла Великого.

Після смерті свого брата Карл Великий почав війну з саксами у 772 році. Це була найдовша війна за його правління: з перервами вона тривала тридцять три роки, до 804 року, і коштувала франкам найбільших втрат, бо сакси, подібно всім народам Німеччини, були люті і віддані своєму культу. Кордон із ними майже скрізь проходив по рівнині, і тому був невизначеним.

У 775 році на чолі великої армії Карл зайшов на територію саксів, досяг землі остфалів і дійшов до річки Оккер, взяв заручників і залишив сильні гарнізони в Ересбурзі та Сігібурзі. Наступної весни під відповідним тиском саксів Ересбург занепав. Після цього Карл змінив тактику, вирішивши створити «закріплений рубіж», який повинен був охороняти франків від вторгнень саксів. У 776 році він, знову зміцнивши Ересбург і Сігібург, побудував нову фортецю Карлсбург і залишив у прикордонній зоні священиків для навернення язичників-саксів у християнську віру. У 777 році сакси знову були розбиті, і тоді більшість саксонських племен визнало Карла своїм повелителем.

Саме в описаний період була створена «Давньосаксонська молитва хрещення». Вона вимагала від хрещеного служити християнському богу. Питання та відповіді, які мав надати житель-язичник Саксонії перед обрядом хрещення (добровільним чи примусовим), скоріш за все, переклав англосаксонський місіонер з латинської мови на давньосаксонську. Успіх християнізації та місіонерства, які були тісно пов'язані з кампанією саксон-

ських війн Карла Великого, напряду залежав від впровадження основних засад християнства серед людей, закладених насамперед у молитві хрещення. Хрещений мав повернутися проти диявола (*unhodun*) та традиційних язичних богів Донара, Водана, Сакснота та обернути свою віру в Бога Отця, Христа та Святого Духа.

Обітниця хрещення дійшла до нас у вигляді лише одного рукопису, котрий зберігається у Ватиканській бібліотеці в Римі. Молитва знаходиться в антології змішаного типу Codex Palatinus Latinus 577. Найвірогідніше, ця збірка була виготовлена в місті Фульда, звідки була перевезена до Майнцу (1479 р.), пізніше до бібліотеки Палатина в Хайдельберзі, і насамкінець потрапила до Риму в 1623 році.

А ось саме текст, що дійшов до нас:

Forsachistû diabolae?
ec forsacho diabolae.
end allum diobolgedae?
end ec forsacho allum diobolgedae.
end allum dioboles wercum?
end ec forsacho allum dioboles wercum and wordum, Thunaer ende Wôden ende Saxnôte ende allum thê holdum, thê hira genôtas sint.
Gelôbistû in got alamehtigan fadaer?
ec gelôbo in got alamehtigan fadaer.
Gelôbistû in Crist, godes suno?
ec gelôbo in Crist, gotes suno.
Gelôbistû in hâlogan gâst?
ec gelôbo in hâlogan gâst.

Проаналізувавши давній текст нами також було виявлено, що дзвінки зімкнені приголосні зберігають свою позицію в анлауті: *end, and*; при цьому зафіксовано випадок, коли глухий переходить у дзвінкий перед голосним: *got – godes*.

Таким може бути переклад на сучасну новонімецьку мову:

Entsagst du dem Teufel?
Ich entsage dem Teufel.
Und aller Teufelsgilde?
Und ich entsage aller Teufelsgilde.
Und allen Teufelswerken?
Und ich entsage allen Teufels Werken und Worten, Thunaer und Woden und Saxnote, und allen den Unholden die ihre Genossen sind.
Glaubst du an Gott allmächtigen Vater?
Ich glaube an Gott allmächtigen Vater.
Glaubst du an Christ Gottes Sohn?
Ich glaube an Christ Gottes Sohn.
Glaubst du an den heiligen Geist?
Ich glaube an den heiligen Geist.

На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що на даному етапі розвитку науки та суспільства в цілому вивчення окремих ізольованих явищ не має жодного сенсу, позаяк будь-які внутрішні процеси в мові зумовлені безліччю зовнішніх факторів. Яскравим прикладом виступає писемна пам'ятка «Давньосаксонська молитва хрещення», аналіз якої був би неповним без історичного аспекту. Відомо, що мова знаходиться у постійному розвитку, де відбуваються зміни всіх її одиниць. До будь-яких змін на мовному рівні призводить перш за все розвиток соціальних умов життя людини. І тоді виникає протиріччя між мовними засобами та зростаючими потребами обміну думками. Причому, ці зміни в мові перш за все відчуються на фонетичному рівні, а значить будуть відбуватися звукові зміни, оскільки звуки являються мінімальними відрізками мовлення.

Всі звукові зміни прийнято розглядати або з точки зору парадигматики, тобто враховуючи зміни реалізації фонем, або ж з позиції синтагматики, тобто враховуючи реалізацію як окремих фонем, так і фонетичних моделей морфем і слів у мові. Це значить, що при вивченні розвитку фонетичної системи, необхідно також враховувати її зв'язок з іншими рівнями мови.

Отже, знання про розвиток мови необхідні для розуміння багатьох процесів на всіх її рівнях. А вияв зазначених діалектних особливостей у давніх мовах може бути використаний у викладанні сучасної німецької мови.

Список літератури

1. Берков В.П. Работы по языкознанию / В.П. Берков; под ред. Б.С. Жарова, И.М. Михайловой, А.В. Берковой, С.Н. Берковой. – СПб.: Филол. ф-т СПбГУ, 2011. – 652 с.
2. Жирмунский В. М. Общее и германское языкознание. – Л.: Наука, 1976. – 299 с.
3. Левицький В.В. Основи германістики / В.В. Левицький – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 528 с.
4. Левицький В.В. Этимологический словарь германских языков. Виктор Васильевич Левицкий. – Винница: Нова Книга, 2010. – т.1 – 616 с., т.2 – 368 с.
5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова –Полтава, Довкілля-К, 2010. – 843 с.
6. Таранец В.Г. Методические указания по интерпретации древневерхненемецких текстов / В.Г. Таранец – Одесса: ОГУ, 1985. – 42 с.
7. Georg Heinrich Pertz: Monumenta Germaniae Historica, Capitularia regum Francorum. 1835. – S.60
8. Steinmeyer E. Die kleineren althochdeutschen Sprachdenkmäler. 2. Aufl. –Berlin, Zürich: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, 1963. – 408 S.

References

1. Berkov, V.P. (2011). Raboty po yazykoznaniiu. SPb.: Fyloл. f-t SPbHU.
2. Zhyrmunskyi, V.M. (1976). Obshchee y hermanskoe yazykoznanie. – L.: Nauka.
3. Levytskyi, V.V. (2008). Osnovy hermanistyky. Vinnytsia: Nova Knyha.
4. Levytskyi, V.V. (2010). Etymolohycheskyi slovar hermanskykh yazikov. – Vynnytsa: Nova Knyha, t.1 – 616 p., t.2 – 368 p.
5. Selivanova, O.O. (2010). Linhvistychna entsyklopediia. Poltava, Dovkillia-K.
6. Taranets, V.H. (1985). Metodycheskye ukazanyia po ynterpretatsyy drevneverkhnenemetskykh tekstov. Odessa: OHU.
7. Georg Heinrich Pertz (1935). Monumenta Germaniae Historica, Capitularia regum Francorum.
8. Steinmeyer, E. (1963). Die kleineren althochdeutschen Sprachdenkmäler. 2. Aufl. – Berlin, Zürich: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018 р.